

فراز و فرود وزارتخانه های ایران در عهد ناصری

۱۴ فروردین ۱۳۹۶ ساعت ۱:۰۰

در سال ۱۲۵۷ هجری به دستور و فرمان ناصر الدین شاه کارهای دولت بین شش وزارتخانه تقسیم شد که عبارت بودند از: داخله، خارجه، جنگ، مالیه، عدلیه، و ظایف و علوم. وزیران در برابر صدراعظم مسئولیت نداشتند و از شخص شاه دستور می گرفتند. تعداد وزارتخانه ها به مرور زمان و برحسب مقتضیات و احتیاجات کشور افزایش یافت . . .

کافه تاریخ- مقالات

در سال ۱۲۵۷ هجری به دستور و فرمان ناصر الدین شاه کارهای دولت بین شش وزارتخانه تقسیم شد که عبارت بودند از: داخله، خارجه، جنگ، مالیه، عدلیه، و ظایف و علوم. وزیران در برابر صدراعظم مسئولیت نداشتند و از شخص شاه دستور می گرفتند.

ضمناً مجلسی به نام «مجلس دربار اعظم» یا «دار الشورای کبرای دولت» با عضویت صدراعظم، وزیران و شاهزادگان بزرگ و چند تن از رجال و اعیان تشکیل گردید تا در باب اجرای اموری که دستور آن از طرف شخص شاه صادر می شد، مشورت کنند. اما بدیهی است که این مجلس فقط با امور و مسائلی موافقت می کرد که اراده ی شاه به آن ها تعلق گرفته بود.

تعداد وزارتخانه ها به مرور زمان و برحسب مقتضیات و احتیاجات کشور تا سال ۱۲۸۳ هجری به هفت و در سال ۱۲۸۹ هجری به پیشنهاد حاجی میرزا حسین خان مشیرالدوله (سپهسالار) به نه وزارتخانه به شرح زیر رسید:

داخله، خارجه، جنگ، مالیه، عدلیه، علوم، فواید عامه، تجارت و زراعت دربار.

ضمناً بر اختیارات صدراعظم افزوده شد و به وزیران نیز اختیارات بیشتری اعطا گردید. ناصرالدین شاه پس از بازگشت به ایران از سفر اول خود به اروپا، بار دیگر وظایف و تکالیف وزارتخانه‌ها را در یکدیگر ادغام کرد و در سال ۱۲۹۱ هجری شش وزیر مسئول برگزید و برای رسیدگی به گزارش کارهای هر وزارتخانه روز معینی از هفته را اختصاص داد. سه سال پس از آن تاریخ یعنی سال ۱۲۹۴ حاجی میرزا حسین خان سپهسالار اعظم به اشاره‌ی ناصرالدین شاه مقرراتی مربوط به حدود تکالیف و وظایف و اختیارات وزیران و عمال عالی‌رتبه‌ی دولت و سران سپاه و فرماندهان واحدهای ارتش در پایتخت و شهرستان‌ها تدوین نمود و شاه آن را امضاء و دستور اجرای آن مقررات را تحت عنوان «قانون» صادر کرد. در این طرح تا حدی از تمرکز امور در پایتخت و حوزه‌ی صدارت عظمی کاسته شده و اختیارات بیشتری به وزراء اعطا گردید. چنین به نظر می‌آید که سفر دوم ناصرالدین شاه در توجه او به نقص تشکیلات سیاسی دولت بی‌اثر نبوده است زیرا پس از بازگشت از اروپا ضمن صدور دستخط، قسمتی از اختیارات خود را به هیئت دولت اعطا کرد و در ترکیب هیئت دولت و شورای دولتی تغییراتی داد.

دستخط و فرمان شاه که در سال ۱۲۹۸ هجری صادر شده از این قرار است:

«چون اعظم و مهم امور دولت نظم مملکت و سرحد و آسودگی رعایا و رفع ظلم و ستم شریکی در میان آن‌ها و انتظام مهم قشون و قورخانه و مهمات عسکریه و سایر شعب و ادارات است و ایجاد انتظام این مهم در خارج و تشکیل قوانین و تدبیرات لازمه‌ی آن منوط به اجرای سریع نافذ احکام مفیده و تشبثات صحیح‌ه‌ی دولت است و آن اجرای احکام و استحکام مبانی افکار صایبه هم منوط به وجود وزراء و نوکرهای صاحب تجربه دولخواه عاقل کامل باغیرت است؛ لهذا به موجب این دستخط که خودمان می‌نویسیم اختیار و اقتدار کامل می‌دهیم به وزرای منتخبین حالیه دولت که در مجلس دربار اعظم حکم به جلوس فرموده‌ایم که از این تاریخ به بعد در هر قسم از امور دولت از جزئی و کلی مختار و مجاز و قادر خواهند بود که قرارهایی که متضمن خیر و صلاح دولت و ملت باشد بگذارند و آنچه را که آن‌ها صلاح دانسته و به عرض برسانند قبول فرموده و رد نخواهیم کرد و نفاذ امر و قدرت سلطنت را به هیئت این مجلس اعطاء می‌فرماییم که انشاء الله تعالی آنچه منظورات و مقصودات دولت در ترقی امور ملک و ملت متصور است در اجرای احکام به عرصه‌ی ظهور و بروز آورده خاطر ما را از حسن خدمات و خیراندیشی‌های خودشان خرسند و مسرور نمایند و حسن ظن و التفات ما را نسبت به خودشان روز به روز زیاده‌تر کرده اعمال نیک خود را بر همه ظاهر نمایند. تحریر

یک سال پس از صدور فرمان ناصرالدین شاه در تقسیم کار بین وزراء تجدیدنظر کرد و تعداد وزارتخانه‌های مسئول به سیزده

جنگ داخلی، مالی، خارجی، عدلیه (عدلیه عظمی)، دربار اعظم خزانہ و گمرک و ظایف و اوقاف و پست (وزیر این وزارتخانه مدیریت داخلی مجلس وزراء را نیز داشت) دفتر لشکر، فلاحت و تجارت، علوم و تلگراف و معادن، فواید عامه، بقایا، صنایع، انطباعات و دارالترجمه.

به ویژه وزیران مکلف بودند در ساعات معین از روز تعیین شده در هر هفته گزارش اقدامات خود را به شاه بدهند و روزهای پنجشنبه هر هفته مخصوص احضار وزراء و شاهزادگان بود. دارالشورای کبرای دولتی روزهای شنبه و سه شنبه هر هفته تشکیل جلسه می داد و تعداد اعضاء آن به میل و اراده ی شاه تغییر می کرد. در سال ۱۳۰۰ هجری بیست و سه تن از وزیران و شاهزادگان و حکمرانان درجه ی اول (که همه از شاهزادگان بودند) و رجال و اعیان عضو دارالشورا بودند و درباره ی مسائل و امور مملکت (غیر از مسئله ی خزانہ مخصوص سلطنت و هزینه های دربار) گفتگو می کردند.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۳۵۷۲۹/ناصري-عهد-ايران-هايه-وزارتخانه-فرود-فراز>